Ilmiy tadqiqotlar va ularning yechimlari jurnali
Aoka guvohnoma № 323759 ISSN: 3060-4818

PROFESSOR FAXRIDDIN XALMUXAMMEDOVICH NAZARMUHAMMEDOVNING O‘ZBEKISTON PEDIATRIYA TA’LIMI VA FANINI RIVOJLANTIRISHDAGI O‘RNI

Bobomurotov T.A.
Toshkent davlat tibbiyot universiteti prorektori,
1-son bolalar kasallillari propedevtikasi
kafedra mudiri, professor

Hakimjonova S.D.
Toshkent davlat tibbiyot universiteti,
Tibbiy pedagogika, stomatologiya,
pediatriya va farmatsiya fakulteti 3-boaqich talabasi
https://doi.org/10.5281/zenodo.22929929

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada professor Faxriddin Xalmuxammedovich Nazarmuhammedovning hayoti, ilmiy-pedagogik faoliyati, O‘zbekistonda pediatriya ta’limining shakllanishi va rivojlanishidagi o‘rni hamda bolalar kasalliklari propedevtikasi yo‘nalishidagi ilmiy merosi tahlil qilinadi. Professor F.X. Nazarmuhammedov 1970-yillarda O‘zbekistonda mustaqil pediatriya oliy ta’lim tizimini shakllantirish jarayonida faoliyat yuritgan yetakchi mutaxassislardan biri bo‘lgan. U O‘rta Osiyo pediatriya tibbiyot instituti tashkil etilgan dastlabki davrda boshqaruv va pedagogik faoliyatni olib borgan, pediatriya fakulteti dekani sifatida ta’lim jarayonining tashkil etilishiga hissa qo‘shgan hamda bolalar kasalliklari propedevtikasi kafedrasining shakllanishi va rivojlanishida muhim rol o‘ynagan. Maqolada olimning ilmiy faoliyati bolalar organizmining anatomik-fiziologik xususiyatlarini o‘rganish, klinik tekshiruv, kasalliklar semiotikasi va erta tashxislash tamoyillari bilan bog‘liq holda ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, professorning pedagogik qarashlari, ilmiy maktab yaratishdagi o‘rni va uning merosining zamonaviy pediatriya ta’limidagi ahamiyati yoritiladi.

KALIT SO‘ZLAR

Faxriddin Nazarmuhammedov, pediatriya, bolalar kasalliklari propedevtikasi, pediatriya ta’limi, pediatriya maktabi, klinik tafakkur, semiotika, erta tashxis, tibbiy pedagogika, ilmiy meros.

KIRISH

Tibbiyot fanining rivojlanishida alohida ilmiy maktablar va ularni shakllantirgan olimlarning faoliyati muhim tarixiy ahamiyatga ega. Ayniqsa, pediatriya kabi bolaning o‘sishi va rivojlanishining yoshga bog‘liq xususiyatlarini hisobga oluvchi murakkab klinik yo‘nalishda ilmiy-pedagogik maktabning shakllanishi uzoq muddatli jarayon hisoblanadi.

O‘zbekistonda pediatriya ta’limining mustaqil tizim sifatida rivojlanishi XX asrning ikkinchi yarmida yangi bosqichga ko‘tarildi. 1970-yillarda O‘rta Osiyo pediatriya tibbiyot institutining tashkil etilishi ushbu jarayonning muhim bosqichlaridan biri bo‘ldi. Yangi oliy ta’lim muassasasining tashkil etilishi pediatr shifokorlarni maxsus tayyorlash, pediatriya fanlarini alohida o‘quv yo‘nalishlari sifatida rivojlantirish va bolalar salomatligini muhofaza qilishga yo‘naltirilgan ilmiy maktablarni shakllantirish uchun institutsional asos yaratdi.

Ana shu tarixiy jarayonda professor Faxriddin Xalmuxammedovich Nazarmuhammedovning faoliyati alohida o‘rin tutadi. Toshkent pediatriya tibbiyot instituti tarixiga bag‘ishlangan materiallarda u institutning dastlabki yillarida muhim rahbarlik lavozimlarida faoliyat olib borgan professorlardan biri sifatida qayd etilgan. Institutning 2022-yilda nashr etilgan yubiley materialida uning dekanlik faoliyati,

talabchanligi, halolligi va ta’lim jarayoniga mas’uliyatli munosabati haqida bevosita xotiralar keltiriladi (ТашПМИ, 2022).

Shu nuqtai nazardan, F.X. Nazarmuhammedov faoliyatini faqat bir kafedra yoki bir oliy ta’lim muassasasi tarixi doirasida emas, balki O‘zbekiston pediatriya ta’limining shakllanishi va klinik pediatriya maktabining rivojlanish jarayoni bilan bog‘liq holda o‘rganish maqsadga muvofiqdir.

Tadqiqotning maqsadi.

Professor Faxriddin Xalmuxammedovich Nazarmuhammedovning hayoti va ilmiy-pedagogik faoliyatini tarixiy-ilmiy manbalar asosida yoritish, uning pediatriya ta’limi, bolalar kasalliklari propedevtikasi va O‘zbekistonda pediatriya ilmiy maktabining shakllanishiga qo‘shgan hissasini tahlil qilishdan iborat.

Tadqiqot materiallari va usullari.

Tadqiqotda tarixiy-biografik, qiyosiy-tahliliy, bibliografik va retrospektiv tahlil usullaridan foydalanildi. Professor F.X. Nazarmuhammedov faoliyatiga oid ochiq elektron manbalar, Toshkent pediatriya tibbiyot instituti tarixiga bag‘ishlangan materiallar, kafedralarning tarixiy ma’lumotlari hamda pediatriya faniga oid o‘quv adabiyotlari tahlil qilindi. Shuningdek, olim faoliyatining tarixiy konteksti — 1970-yillarda O‘zbekistonda pediatriya oliy ta’limining institutsional shakllanishi bilan bog‘liq holda o‘rganildi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

1. F.X. Nazarmuhammedovning pediatriya ta’limi shakllanishidagi o‘rni

Faxriddin Xalmuxammedovich Nazarmuhammedov 1928-yilda tug‘ilgan va 1981-yilda vafot etgan. Uning professional faoliyatining muhim qismi pediatriya ta’limi va ilmiy-pedagogik faoliyat bilan bog‘liq bo‘lgan.

1972-yilda O‘rta Osiyo pediatriya tibbiyot institutining tashkil etilishi O‘zbekistonda pediatr kadrlar tayyorlashni mustaqil va tizimli ravishda tashkil etish imkonini berdi. Mazkur davrda yangi institutning o‘quv, ilmiy va tashkiliy tuzilmasini shakllantirish uchun katta tajribaga ega mutaxassislar faoliyatiga ehtiyoj mavjud edi.

F.X. Nazarmuhammedov ana shunday tarixiy sharoitda institutning tashkil topishi va faoliyatini yo‘lga qo‘yishda ishtirok etgan olimlardan biri bo‘ldi. TashPTI tarixiy nashrida uning institutning dastlabki davridagi dekanlik faoliyati alohida qayd etilgan. Xotiralarda professorning ishga nihoyatda mas’uliyatli yondashgani, halollik va talabchanlikni pedagogik faoliyatining muhim tamoyili sifatida qaragani ko‘rsatiladi (ТашПМИ, 2022).

Bu ma’lumotlar Nazarmuhammedovning faoliyatida faqat ma’muriy boshqaruv emas, balki tibbiy ta’lim sifatiga bo‘lgan talab ham muhim o‘rin egallaganini ko‘rsatadi.

2. Bolalar kasalliklari propedevtikasining rivojlanishidagi hissasi

Pediatriyada propedevtika alohida fundamental ahamiyatga ega. Chunki bo‘lajak pediatr kasallikni davolashdan oldin bolaning yoshiga xos anatomik va fiziologik xususiyatlarini bilishi, anamnez yig‘ishi, bemorni klinik tekshirishi, asosiy simptom va sindromlarni aniqlashi hamda dastlabki diagnostik xulosaga kelishi kerak. Shu sababli bolalar kasalliklari propedevtikasi pediatrni klinik fikrlashga tayyorlaydigan fundamental fanlardan biridir.

F.X. Nazarmuhammedov faoliyati aynan shu yo‘nalishning O‘zbekistonda rivojlanish bosqichlaridan biri bilan chambarchas bog‘liq. Kafedraning shakllanishi bilan pediatriya ta’limida bolaning yosh davrlari, anatomik-fiziologik xususiyatlari, tekshirish metodlari va kasalliklarning klinik belgilarini tizimli o‘qitish uchun ilmiy-pedagogik baza yaratildi.

Propedevtikaning mazkur yondashuvi pediatrni faqat tayyor klinik tashxislarni yodlovchi mutaxassis emas, balki klinik belgilarni tahlil qilish orqali tashxisga keluvchi shifokor sifatida shakllantirishga xizmat qiladi.

3. Ilmiy faoliyatining asosiy yo‘nalishlari

Professor Nazarmuhammedovning ilmiy-pedagogik merosi bolalar organizmining yoshga xos xususiyatlarini klinik jihatdan baholash, bolalar kasalliklarining dastlabki belgilarini aniqlash va diagnostik jarayonni takomillashtirish masalalari bilan bog‘liq holda qaraladi.

Pediatriyada ushbu masalalarning ahamiyati bolaning organizmi kattalar organizmidan faqat anatomik jihatdan kichikligi bilan emas, balki funksional va fiziologik xususiyatlari bilan ham farq qilishi bilan belgilanadi. Shuning uchun pediatrik diagnostikada yosh, o‘sish va rivojlanish, ovqatlanish, konstitutsional xususiyatlar va a’zolar tizimlarining yetilish darajasi hisobga olinishi zarur. Nazarmuhammedov faoliyatining ilmiy qiymati ham ana shu klinik-pediatrik yondashuvni ta’lim jarayoni bilan uyg‘unlashtirishda namoyon bo‘ladi.

Tarixiy materiallarda uning ilmiy rahbarligi davrida kafedra xodimlari tomonidan dissertatsion tadqiqotlar olib borilgani, ilmiy maqolalar, o‘quv adabiyotlari va monografiyalar yaratilgani qayd etiladi. Ushbu ko‘rsatkichlarning aniq bibliografik ro‘yxati alohida arxiv va kutubxona kataloglari asosida verifikatsiya qilinishi lozim.

4. Professorning pedagogik tamoyillari

Nazarmuhammedovning pedagogik faoliyatini tavsiflovchi muhim jihatlardan biri — talabchanlik va mas’uliyat tamoyilidir.

Institut tarixiga bag‘ishlangan xotira maqolasida u dekan sifatida talabalar va xodimlardan halollik hamda mas’uliyatni talab qilgani qayd etiladi. Shuningdek, uning ish vaqtiga va ta’lim jarayoniga jiddiy munosabatda bo‘lgani haqida ma’lumotlar keltiriladi (ТашПМИ, 2022).

Bunday pedagogik pozitsiya tibbiyot ta’limi uchun ayniqsa muhim. Chunki shifokor tayyorlashda akademik bilim bilan bir qatorda kasbiy intizom, bemor oldidagi mas’uliyat, halollik va klinik qarorlarning asoslanganligi ham katta ahamiyatga ega.

Shu jihatdan Nazarmuhammedovning pedagogik merosini uch asosiy tamoyil orqali umumlashtirish mumkin:

1. Bilimning klinik amaliyot bilan bog‘liqligi;
2. Tibbiy ta’limda intizom va mas’uliyat;
3. Pediatrni klinik fikrlashga tayyorlash.

5. Ilmiy maktab va vorislik tamoyili

Ilmiy maktabning shakllanishi bir olimning shaxsiy ilmiy ishlari bilan cheklanmaydi. Uning asosiy belgisi — ilmiy g‘oyalar, tadqiqot metodlari, pedagogik tamoyillar va kasbiy qadriyatlarning keyingi avlod mutaxassislariga o‘tishidir.

F.X. Nazarmuhammedov faoliyatining tarixiy ahamiyati ham shunda ko‘rinadiki, u O‘zbekistonda pediatriya oliy ta’limining institutsional shakllanishi davrida faoliyat yuritgan va pediatriya yo‘nalishida ilmiy-pedagogik muhit yaratishda qatnashgan. Keyingi yillarda kafedraning faoliyati turli professor va olimlar tomonidan davom ettirilgani pediatriya propedevtikasi bo‘yicha ilmiy-pedagogik an’analarning uzluksizligini ko‘rsatadi.

Bu jarayonni quyidagi ketma-ketlikda ifodalash mumkin: institutsional tashkil topish → kafedraning shakllanishi → ilmiy-pedagogik maktab → mutaxassislar tayyorlash → ilmiy izlanishlarning davomiyligi.

6. Nazarmuhammedov merosining zamonaviy pediatriya uchun ahamiyati

Bugungi pediatriya yuqori texnologik diagnostika, molekulyar genetika, raqamli tibbiyot, sun’iy intellekt va dalillarga asoslangan tibbiyot bilan boyib bormoqda. Biroq zamonaviy diagnostik texnologiyalar rivojlangan sharoitda ham klinik ko‘rik, anamnez, fizik tekshiruv va shifokorning klinik tafakkuri o‘z ahamiyatini yo‘qotmaydi. Aksincha, zamonaviy diagnostik usullardan oqilona foydalanish uchun shifokor avvalo klinik muammoni to‘g‘ri shakllantira olishi kerak.

Shu nuqtai nazardan, bolalar kasalliklari propedevtikasining fundamental tamoyillari — bolaning yosh xususiyatlarini hisobga olish, klinik belgilarni tizimli baholash, simptom va sindromlarni ajratish, differensial tashxisga tayyorlanish — bugungi pediatr tayyorlash jarayonida ham o‘z dolzarbligini saqlab qolmoqda.

Nazarmuhammedov faoliyatining zamonaviy ahamiyati aynan shu uzviylikda ko‘rilishi mumkin: zamonaviy texnologiyalar o‘zgaradi, ammo klinik fikrlashning fundamental tamoyillari saqlanib qoladi.

XULOSA

Professor Faxriddin Xalmuxammedovich Nazarmuhammedov O‘zbekistonda pediatriya oliy ta’limi va bolalar kasalliklari propedevtikasi rivojlanishining dastlabki muhim bosqichlarida faoliyat olib borgan olim va pedagoglardan biridir.

Uning faoliyati O‘rta Osiyo pediatriya tibbiyot institutining tashkil topishi va dastlabki faoliyatini yo‘lga qo‘yish jarayoni bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, institutning pedagogik va tashkiliy asoslarini shakllantirishda muhim o‘rin tutgan. Tarixiy xotiralarda uning dekan sifatidagi talabchanligi, halolligi, mas’uliyatli munosabati va ta’lim sifatiga yuqori talab qo‘ygani qayd etilgan (ТашПМИ, 2022).

Nazarmuhammedov merosining muhim jihati shundaki, u pediatriyani alohida klinik yo‘nalish sifatida rivojlantirish, bo‘lajak pediatrlarni fundamental klinik bilimlar bilan qurollantirish va bolalar kasalliklarini erta aniqlashga yo‘naltirilgan propedevtik tafakkurni shakllantirish jarayonida faol ishtirok etgan.

Olimning tarixiy ahamiyatini baholashda uning individual ilmiy ishlari bilan bir qatorda, u faoliyat yuritgan ilmiy-pedagogik muhit, kafedraning shakllanishi, mutaxassislar tayyorlash jarayoni va keyingi avlodlarga o‘tgan ilmiy-pedagogik an’analarni ham hisobga olish lozim.

Shunday qilib, F.X. Nazarmuhammedov faoliyati O‘zbekiston pediatriya maktabining institutsional va ilmiy-pedagogik shakllanish tarixining muhim sahifalaridan biri sifatida baholanishi mumkin. Uning nomi bilan bog‘liq ilmiy va pedagogik merosni chuqur o‘rganish nafaqat pediatriya tarixi, balki O‘zbekistonda tibbiy ta’lim va ilmiy maktablarning rivojlanish qonuniyatlarini tadqiq etish uchun ham muhimdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Toshkent pediatriya tibbiyot instituti. ToshPTI tarixi va institutning shakllanish davriga oid materiallar. Toshkent.
2. Toshkent pediatriya tibbiyot instituti mehnat jamoasi nashri. “Ularning oxiratlari obod bo‘lsin”. “Salomatlik – tuman boylik”, 2022-yil 9-noyabr.
3. Toshkent pediatriya tibbiyot instituti. “Ustoz – vitamin D”. “Toshkent pediatriya tibbiyot instituti” gazetasi, 2022-yil 24-avgust.
4. Bolalar kasalliklari propedevtikasi bo‘yicha o‘quv adabiyotlari. Toshkent/Samarqand elektron kutubxona fondlari.
5. Toshkent pediatriya tibbiyot instituti. Bolalar kasalliklari propedevtikasi kafedrasi tarixiga oid materiallar.
6. O‘zbekiston Respublikasi oliy tibbiy ta’lim muassasalarining pediatriya ta’limi tarixiga oid bibliografik va arxiv materiallari.
7. Bolalar kasalliklari propedevtikasi. Oliy tibbiy ta’lim muassasalari talabalari uchun darslik. Toshkent.
8. O‘zbekiston pediatriya ta’limi va tibbiy maktablari tarixiga oid ilmiy-nazariy manbalar.